

Árnyékvilág – Egy nap a javítóintézetben

Kéztarcúnak hívják az aszódi javítóintézetet, mert miközben korlátozzák a fiatalok szabadságát, mindent megtesznek értük, hogy jobb emberré váljanak. A nevelőknek néhány évük van arra, hogy a gyerekekkel megismertessék azokat az értékeket, amelyeket otthonról nem hozhattak magukkal.

Öt fiú ül az asztal körül. Jegyzetelnek, közben kíváncsian méregetnek minket. Váltunk néhány szót az asztalos szakoktatóval, majd fotós kollégámmal a növendékekhez lépünk. Jókötésű, erős srácok, röhögcsélnek rajtunk. Lassan oldódnak ők is, mi is. Az asztal sarkán izgága kamasz, panaszkodik, hogy nincs nő és pia. Nagydarab társa a tornát sokallja. Kétkelkedik benne, hogy otthon hiányozni fog neki a rendszeres mozgás.

– Kint a civileken fogunk gyakorolni – üt a levegőbe, aztán bepróbálkozik nálam. – A telóján van Facebook?

Festőnek, asztalosnak tanulnak

Az aszódi javító az ország egyetlen nagy „letöltős” intézete, a többi „csak” előzetes, illetve többfunkciós. Nem börtön, itt nem büntetik a fiatalokat, hanem „a szabadságukat korlátozva nevelik” őket. Kisebb bűncselekményért, vétségért vannak itt, maximum négy évig. A növendékek tizenkét és huszonegy év közöttiek, több családos apa is van köztük. Kapnak nyári és téli szabadságot, de néhány napos „eltávokat” is kiérdemelhetnek. Rigó László otthonvezető szerint a kimenőről a fiúk egytizede nem jön vissza, ilyenkor körözés indul ellenük. A nevelő semmilyen kényszerítő eszközt nem alkalmazhat. Ha tárgyalásra kíséri a növendéket, és a gyerek elszalad, nem futhat utána.

A növendékeket kisebb otthoncsoportokba osztják szét, külön élnek az újoncok, külön a problémás fiúk, akik balhéztak vagy próbáltak már megszökni. Saját csoportjuk van az enyhén értelmi fogyatékosoknak, illetve az alkohol- vagy drogfüggőknek is. Képességüknek megfelelően szakmát is tanulnak, lehetnek például festők, asztalosok, kosárfonók, de van, aki az intézet többbhektáros gazdaságában dolgozik.

A gyerekek szigorú szabályok szerint élnek. Mindenhez engedélyt kell kérniük, még ahhoz is, hogy benyúlhassanak a szekrényükbe. Havi 4300 forint zsebpénzt kapnak, teljesítmény és jó magaviselet alapján további 4200 forintot érdemelhetnek ki. Pénzzel nem találkozhatnak, csak a nevelőn keresztül költhetik el.

A növendékek kipróbálhatják a művészetterápiát is. Máig emlegetik azt a fiút, akit korábban sokszor bántottak, meg is erőszakolták. Minden bántalmazójáról készített egy kerámiamaszkot. Negyvenhatig jutott.

Forró a vérük

Az újoncok a befogadó csoportban laknak legalább egy hónapig, addig a lakrészükből csak iskolába, tornázni, enni vagy a belső udvarra mehetnek ki. László körbevezet minket a folyosókon (szinte minden ajtó kulcsra van zárva), a növendékeket a műhelyben találjuk, éppen kalapácsot készítenek. Egy pattanásos fiú külön teremben dolgozik, fegyelmezetlen volt. Gyógyszerfüggő, próbálják leszoktatni.

Megnézünk egy szobát, az éjjeliszekrényeken lányok, családok fényképei, akad egy hatalmas, szív alakú párna is. Szóba kerül a szexualitás.

– Feszültek, a tesztoszteron ebben a korban tombol bennük a legjobban. Megoldják maguknak. De ha normálisan viselkednek, hathetente kapnak eltávot – mondja László.

Pedzegetem, vajon mennyi igaz a fajtalanzkodós történetekből. A nevelő szerint nagyon ritkán, de akadnak problémák. Akit molesztáláson kapnak, azt feljelentik. Sajnos az áldozatok későn kérnek segítséget.

– Hagyják magukat. Érthetetlen. Kérdezem, megvert? Nem. És nem tudod összerakni a képet.
Áldozattípus.

Meg lehet változni

A befogadó csoporttal ebédelünk, a pattanásos fiú nincs velünk, epilepsiás rohamot kapott. A menza olyan, mint máshol. Két fiú mellé ülünk. Fiatalok, zavartan vigyorognak, folyton összenéznek. Az egyik rablásért van itt, a másik késelésért. Kötekedtek velem, ő meg be volt állva. Árva, jó itt neki, majd csinál valamit, hogy visszakerülhessen. Egyikük sem fél itt, sok embert ismernek már.

Ma két új fiút is hoztak, ebéd után elkísérjük őket bejelentkezni. A növendékügyi hivatalban átnézik az irataikat, ellenőrzik, nem a testvérük jött-e helyettük. Törzsszámot kapnak. Az egészségügyi részlegen dolgozó nők már semmin nem lepődnek meg. Volt olyan növendék, aki nem tudta, hogyan kell fogat mosni, és olyan is, aki amikor az édesanyja koráról kérdezték, azt mondta: „Harminckettő volt, amikor meghalt, most negyven lehet.”

Az alacsonyabb srác tizenöt éves, anyukája huszonnyolc. Hat hónapot töltött előzetesben. Válaszai szerint nem iszik, nem dohányzik, bár később kiderül, pálinkát és telefont lopott. A barátnőjével szeretett volna inni a parkban. Anyja „nem örült ennek, de elfogadta”.

– Verekedtem – meséli visszafelé a folyosón. – Irritáltak, tetszik tudni? Hogy így anyukád, meg úgy anyukád. Felidegesítettek.

Apjától különéltek, ő is volt már fogdában verekedésért. Megkérdezem, jófiúnak tartja-e magát.

– Szeretnék megváltozni. Rossz idebent – félszegen elmosolyodik. – Meg lehet változni, csak akarni kell, igaz?

Apáról fiúra

Az igazgató, Szarka Attila szikár úriember, öltönyt visel, sétapálcára támaszkodik, megfontoltan, nyugodtan beszél. És sugárzik belőle az erő. Szupervizor, kriminálpedagógiát tanít az egyetemen. A nevelők néha akaratukon kívül is felveszik az apaszerepet, meséli, aminek megvan az előnye és a hátránya is. Aztán rátér arra, hogy a gyerekek boldogulása csak a környezettől függ.

– Általában szeretik a szüleiket. De a családjukban van egy elem, ami nagyon megnehezíti az életüket, ez a kriminalitás. Ha most lakik nálunk olyan növendék, akinek az édesapját, sőt a nagypapáját is jól ismertem, akkor feltehetjük a kérdést: mi az a generációs lánc, folyamat, ami nem szakad meg?

A gyerekek közti konfliktust akkor tudják igazságosan kezelni, ha beszélnek a problémáról. Szerinte ez nem árulkodás, ezzel nem teszik ki bosszúnak a növendékeket, hiszen az intézet zárt tér, semmi nem marad titokban. De a nevelők csak úgy tudnak a fiúkra vigyázni, ha részt vesznek mindenben.

– Képzelve el a saját életét, hogy bármit tesz, bárhol van, valaki mindig kíséri önt. Milyen érzés? – kérdezi. Rávágom, hogy valóvilágos, meg hogy rossz, de nem elégszik meg ennyivel. Megvárja, amíg kimondom a kulcsszót: biztonságos.

– Látja, milyen érdekes? – folytatja. – Ezért nevezik ezt a javítót Janus-arcú intézetnek. Kétarcúnak. Egyik arcával az igazságszolgáltatás felé tekint, a másikkal pedig a gyermekvédelem és a szociális gondoskodás irányába. Toleráns és szigorú. Furcsa, bizarr kettősség ez.

Hiányzik a jó példa

A korrekciós csoportba az enyhén értelmi sérültek tartoznak. Amikor belépünk, a növendékek pingpongoznak. Az egyik nevelő, Kerényi Norman pszichológus. Szerinte a legtöbb gyerek egyszerre elkövető és áldozat.

– A családjukban soha nem láttak olyat, hogy valaki reggel felkel, és munkába megy – véli a szakember. – Ők már harmadik-negyedik generációs munkanélküliek. A tizenöt évvel ezelőttiek voltak az utolsók, akiknek még volt emléküik arról, hogy az apjuk dolgozni járt. Sok köztük az analfabéta is.

A növendékek haragszanak a társadalomra, a gondoskodást nem értékelik, a hálához még éretlenek. – Itt nincs drog, nincsenek nők – folytatja. – A kinti nihilhez képest, amikor délben keltek fel, rendszerbe vannak szorítva. Nem fogják fel, hogy kint nyomorúság vár rájuk, csak a szabadság illúzióját látják.

A nevelőnek folyamatosan éreztetnie kell a gyerekekkel, ki a főnök, ők is azt szeretik, aki irányítja őket. A növendékek ritkán fordulnak a felnőttek ellen, olyankor a többi gyerek is a nevelő védelmére kel. Az intézmény fennállásának 135 éve alatt egyszer öltek meg egy nevelőt, még a nyolcvanas évek elején. Egy fiú megszökött, de fázott, becsöngetett a gondozójához. A férfi enni adott neki, és amikor elfordult, a fiú felkapta az asztalról a kést...

A gyerekek kapcsolataira más törvények érvényesek. Aki alfa-hímként viselkedik, annak letörik a szarvát, aki meghúzódna, azt provokálják. A pszichológus szerint azok a legnagyobb túlélők, akiknek jó a humorérzékük.

Gyúrni tilos

Az aszódi javító alagsora tömve van súlyzókkal és kondigépekkal, de a gyerekek évek óta nem használhatják őket.

– Nálunk nincs gyúrás, mert az nem az egészséges életmódról szól, hanem hogy valaki erősebbnek akar látszani a többieknél. Az ötvenes kar státuszszimbólum – magyarázza a tornatanár, Kocznár Katalin, aki megreformálta itt a testnevelést. – Aki hátrányos helyzetből indult, fejlődött, szálkásodott, aki meg előzetesből jött, és fel volt pumpálva, vesztett az izmaiból. Egyensúlyba kerültek.

Délutáni sportfoglalkozás. A tágas tornateremben a fiúk zsámolyon futnak, aztán pöttyös labdával a kezükben bordásfalra másznak. Az elején még jól bírják – futás közben a fotósok mutogatják a bicepszüket –, a végére azért rendesen elfáradnak.

A javítóban a sport kitörési lehetőség, a fiúk zsinórban nyerik a különböző országos bajnokságokat. Gyakran mérkőznek meg sima iskolák csapataival is, olyankor állandó példaképek a többiek előtt. Fegyelmezettek, nem káromkodnak, még szándékos szabálytalanságnál sem balhéznak. Katalin szerint itt nem könnyű nőként érvényesülni, az illemre vagy a tiszteletre nem mindig számíthat. Csak akkor szerezhethet tekintélyt, ha erős.

Később végignézzük a zárt (balhész) és a befogadó csoport közös tornáját. A kommandós stílusú nevelő, Raczy László félelmetes iramot diktál, ordítása visszhangzik a teremben. Mindenki a halálán van, pedig a nevelő nem követel lehetetlent: az egészet végignyomja velük. A legvégén, nyújtás közben ő az egyetlen, aki le tud menni spárgába.

Szögeket szurkáltam anyu szívén

Felkísérjük a kivörösödött társaságot az emeletre. Kettesével küldik őket zuhanyozni, egy percet kapnak, a tusoló ajtaja a folyosóra és a nevelőkabinra néz – ilyen körülmények között aligha lehet bárkit is molesztálni. Fél hatkor szinte az egész zárt csoport pizsamában várja a vacsorát. Az egyik srác felkiált, „Kinézhetek, Józsi bá?“, az ablakhoz csődülnek. A rendőrök visszahoznak egy szökött gyereket, itt köt ki a zárt csoportban. Be van heroinozva, tekintete kába, nehezen formálja a szavakat. Borotválkozás után oda kell adniuk a pengét a nevelőnek, egy szőke fiú karját így is behálózzák a hegek. Közlékeny, a története kissé zavaros. Kétévesen került intézetbe, de anyjával máig tartja a kapcsolatot, gyakran szökött haza.

– Apu felakasztotta magát a börtönben. Anyu végett – mondja. – Nem haragszom anyura. Jó, hogy elvettek tőle, mert nem volt mit ennünk.

Tizennégy évesen veszítette el a szüzességét egy roma lánnyal. A nő testvérei nem fogadták el őt, összeverekedtek, azért van itt. A lány miatt vagdosta magát, meg is mutatta neki a sebeket, de szerelme „kikacagta” őt.

– Elkezdtem a fiúkkal foglalkozni. Szexuálisan – meséli, aztán megbonyolítja a történetet. – Hagytam magam a mostohaapámnak, bosszúból. Megbántam már. Úgy éreztem, mintha anyu szívén szögeket szurkáltam volna. Azt mondta, senkiházi köcsög vagyok, oda kerülök, ahova apu. Tudja az egész intézet. De így is elfogadtak.

Azt mondja, itt senkivel nem él szexuális életet, a javítóban nincs erőszakoskodás, az a börtönre jellemző. Később megkérem az egyik felnőttet, segítsen kibogozni a szálakat. Ő csak arról tud, hogy a fiúnak pénzre volt szüksége, ezért árulta magát az interneten.

Egy másik csoporttal vacsorázunk. Fél nyolckor megérkezik az éjszakás nevelő. A fiúk „csíkba” sorakoznak, a szélső jelenti, hogy „nappal nem volt gond, az éjszaka folyamán se lesz”. A nappalos kolléga elköszön, a növendékek hangja dübörögve tölti ki a szobát:
– Viszontlátásra! Jó éjszakát, jó pihenést!